

Emil Basat

(Bulgaria, Veliko Tarnovo, Slovo Publishing House)

Prof. Galya Simeonova-Konach: “Knowing another Culture is Having another Soul”

Abstract: I met Galya Konach on 6 November 2008 at the premiere of the *Anthology of Bulgarian Short Stories* in Polish compiled by herself, which took place at the Polish Institute. Previously I had read her articles for *Demokratiya (The Democracy)* and *Vek 21 (21 Century)* and had followed her reportages from Poland aired on the Bulgarian National Radio and the Bulgarian National Television. Some time after this first meeting, I arranged to interview her. This is how on 12 December I found myself at her Bulgarian home on 57 Lerin St. in Sofia. She is straightforward, energetic, with keen journalist's reflexes and a sharp critical attitude to anything that takes place in Poland and Bulgaria. I remember how our conversation jumped from topic to topic – from her family, to the current situation in Poland, the Kaczyński brothers, Polish conservatism, catholicism, messianism, antisemitism. Years later I posed more questions to her. Here are her answers.

Емил Басат

(България, Велико Търново, Издателство „Слово“)

Професор Галя Симеонова-Конах: „Да познаваш още една култура, значи да имаш още една душа”

Запознахме се с Галя Конах на 6 ноември 2008 г. в Полския институт, на премиерата на Антология на българския разказ на полски, чиято съставителка бе тя. Преди това бях чел нейните текстове в „Демокрация“, „Век 21“, бях следил репортажите ѝ по БНР и БНТ от Полша. След време се уговорихме да направя интервю и на 12 декември се озовах в софийския ѝ дом на ул. Лерин 57. Тя е пряма, енергична, с жив, журналистически рефлекс, със силно критично отношение към всичко, което става у нас и в Полша. Спомням си, че разговорът ни подкачаше от тема на тема и освен за семейството ѝ, стана дума за ситуацията в Полша днес, за братята Качински, за полския консерватизъм, католицизма, месианството, антисемитизма. След години прибавих и новите си въпроси. Ето нейните отговори.

– *Разкажете ми за себе си, за семейството си, баща Ви, майка Ви, къде сте учили?*

– Разбирам, че трябва да направите вашите „портрети“... Ще опитаме, макар че не обичам да говоря за себе си, това винаги ме е поставяло нащрек, опитът да се самодетинираме ми се струва недокрай възможен, но може би в това „озвучаване“ на себе си, ние откриваме нещо ново за самите нас...

Бих могла да кажа, че ми е провървяло в живота и в срещите с хора по моя човешки път. Бог ме надари с прекрасни родители, добри и умни учители и професори, верни приятели. Моите родители бяха медици, възпитани в духа на хуманизъм, чувство за отговорност, труд, стремеж към доброто. Същите думи бих могла да кажа без преувеличение и за моето собствено семейство. Повечето от приятелите ми, по естествени причини, поради професията ми и интересите са от средата на хората на изкуството и научните кръгове. Естествено е себеподобните хора да се привличат. Завършила съм българска филология, с втора специалност психология в Софийския университет. И до ден-днешен моята София е точно такава – университетска, с уличките, църквите, градинките, столичния паваж, малките кафенета около Университета и в историческия център на града. Всяка година идвам при родителите си и многократно извършвам едно свещенодействие, поклонение по своите любими улици и места. Към щастливото стечение на обстоятелствата мога да отнеса и моето детство, красивите и романтични ваканции, с много игри, приключения и любителска археология по планините, прекарани с брат ми, дядо и баба в магическия Северозапад. Не бих могла да твърдя, че Полша е била в ползрението ми като млад човек, връзката ми с моя съпруг, който е от полски произход, бе неочаквано събитие. Попаднах там в едно интересно време – това беше епохата на „Солидарност“, 80-те години на XX век и заедно с моя съпруг участвахме в това голямо движение за промяна. След като бях участник и свидетел на полските събития, с нов човешки и обществен опит, малко по-късно за втори път изживях, помагах и участвах в следващата нежна революция – българската. Днес на много неща и събития от това минало гледам по различен, аналитичен и много критически начин. Нашето поколение в някакъв смисъл бе употребено. Съпругът ми също се занимава с научна дейност, имаме общи интереси към духовното и нашата връзка, освен емоционален, притежава и силен интелектуален заряд, помагал ни в трудните моменти, които бяха доста в живота ни. Чувството за общност, културата разширяваща хоризонтите на общуването, измеренията на човешкото, интелектуалните „закачки“, подхвърлени при сутрешното кафе, защо няма „шопски“ готически роман например или за варшавските хипстери..., винаги са ни помагали. Без съмнение това е път за проумяване на Другия, на чуждата култура и народ. Особено сега, в постмодерната епоха, проблемите за другостта, „разнородието“ са изведени на първи план. В специфичния „културализъм“ на нашето време, много неща се обясняват през културата, литературата, историята, и през езика, разбира се. Ние боравим с него и знаем неговата интересна двупластова природа – означаемо и означаващо. И всеки ден можем да експериментираме, употребявайки тази двойствена природа на словото, дори в домашна среда.

– *А как преодолявахте тази „шизофрения“ на двуезичието? Защото у Вас всичко е с българско звучене и изведнъж в съзнанието Ви се появява един друг глас – полския език. Как си съжителстваха във Вас двата езикови и културни пласта? Не*

изпитвахте ли в даден момент някакъв дискомфорт, не влияеше ли едното на другото?

– Би било банално да кажа, че ако човек знае още един език или познава още една култура, той има още една душа – но това е самата истина. Както и другата истина – човек мисли по различен начин в различните езици. Има неща, които мога да ги кажа и да ги мисля добре само на български, прилягат на нашия език, и други, които мога да кажа и мисля на полски. Но това „двуетичие“ не ми е пречело, по-скоро ми е помагало, защото то създава един, два и дори три контекста понякога. И в тях човек много по-добре може да намери истинското значение, мярка, просто защото знае повече, оценява от различни ракурси, при всички случаи двуетичието ми е помагало.

– Улавяла ли сте се, че мислите и на полски, и на български – половината на единия, половината на другия език. Има ли случаи на смесване, на объркване?

– Това е нормално явление в ситуации, когато се употребяват два и повече езика едновременно. Действително се мисли в определени езикови „редове“, ситуации или цели словни конструкции в единия език, а други ситуации в езиковите конструкции на другия език. Най-лесно се справят билингвите, децата които са научили двата езика естествено в семейна среда и тези хора би трябвало да се занимават с превод, езиковите умения са им природна даденост. Преводът на живо, симултанната транслация е една от най-трудната област на преводаческото изкуство и изисква специфични качества – преводачът трябва да има „услужлива“ памет. Той може да е прекрасен филолог, но ако я няма услужливата памет, която да извади веднага от дълбините на съзнанието подходящата дума или израз, трудно би се справил. При художествения превод междуезиковият диалог се усложнява от съществуващите културни бариери, понякога от липсващите граматически категории, каквато е разликата между аналитичните и синтетичните езици например. Като проблем съществуват и причини от външен характер – например недостатъчните компетенции на преводача, било то езикови или отнасящи се към контекстите на чуждата култура. От своя страна, начинаещите преводачи вярват сляпо в речника, съвсем измамна вяра, особено при художествените текстове. По принцип рядко се създава хубав речник – липсва такъв българо-полски и полско-български, с примери за контекстното значение на думата, включително и от художествената литература. Дошло е времето да се издаде един добър и осъвременен двуетичен речник, защото старият речник на Сабина Радева е непълен, някои понятия са неточно преведени – както на български, така и на полски. Но това е много трудна и продължителна работа, изискваща участието на специалисти.

– Възможно ли е да се направи един българо-полски колектив?

– Сигурно е възможно, но както знаем, всичко опира до пари, до финансиране, и не мисля, че в най-близко бъдеще ще се осъществи подобна идея.

– А как станахте преводач? Кой е първият Ви превод?

– Първите ми преводи бяха на живо, симултанният превод е най-трудният устен превод, но младостта, ентузиазмът или попадането в ситуации, когато трябва да се превежда, да се помогне за някаква среща или кауза те поставят в такива „екстремни“

положения, какъвто е преводът на живо. Трябва да се предаде мигновено есенцията на казаното, на един еднократен речеви акт, с цялата огромна отговорност за това. Преводачът няма време да помисли по-дълго, да провери или поправи текста, каквито възможности дава писменият превод. В началото на 90-те години активно се занимавах с журналистика, работих и в българското посолство във Варшава, където завеждах връзките с полските медии и обществеността – налагало се е да превеждам дори на пресконференции или на срещи на високо правителствено равнище. Беше такъв период – на осъществяване на връзки с полската опозиция и демократични власти, а след 1992 г., и при първото правителство на СДС, време на дипломатически и всякакви реорганизации, не винаги правилни и успешни. Имаше само няколко специалисти по полските въпроси и правехме всичко, сега се гледа много критично на този период.

В областта на художествената литература един от първите ми преводи бе на философските миниатюри на Борис Христов (*Черни букви върху черен лист*, 1997), някои от които са публикувани в различни издания, представлящи съвременната българска литература в Полша. Метафоризмът на неговата поезия, както знаем, е много силен, допълнително предизвикателство представляваше и философското излизане на поета от стереотипите на мисленето и оковите на езика, без да използва поостарелите форми на лингвистическа поезия. Преведох и издадох редица поетически творби на Румен Леонидов, също изключително интересен и сложен поет, и постмодерен, и класически, и експресионистичен, ако щете. Един от големите парадокси на поезията е това, което непрестанно ме удивлява и харесва, че единствено тя, в разхвърляните и алогични фрагменти, стъкълца на действителността, подчинени на субективното виждане на поета, единствено тя е в състояние бързо и точно да улови истината за човека и нашата екзистенция. И след време, по тези поетически „фрагменти“ можем да разшифроваме, какво точно се е случило с нас или със съвременниците на автора.

От прозата съм превеждала преди всичко разкази или части от романи на съвременни български автори, между които Емилиян Станев, Емил Андреев, Георги Господинов, Алек Попов, Емилия Дворянова и други белетристи. Винаги съм смятала, че преводачът изпълнява двойствена роля, от една страна той е съавтор на текста, помага на читателите да изживеят един непознат свят, от друга – той е и посланик на чуждата литература и култура. Водена от тази представа, полагам усилия за популяризирането на българската култура и литература в Полша сред читателите и студентите, поне на авторите, които съм превеждала и издавала. В продължение на няколко години организирах в културните институции на полската столица и различни университети в страната, творчески срещи с наши поети и писатели, представлява съм творчеството на Румен Леонидов, Емил Андреев, Георги Господинов, Алек Попов, Теодора Димова. Тази популяризаторска дейност върви и в другата посока, по повод издаването на българските преводи на техни книги, в София правих презентации на полските писателки и професорки по литература Инга Ивашув и Анна Нашиловска, както и на други автори.

– При Вас по интересен начин се съчетава много добрата теоретична подготовка – тя до голяма степен Ви помага не само в научната област, но и в заниманията Ви с превод на художествена литература. Това не е типично за чуждестранните българисти – повечето от тях остават на нивото на изследователската работа. Разкажете за Вашите научни дирения.

– В последните години, поради нарасналия интерес на студентите към превода и практическите възможности на тази дисциплина, бях натоварена да водя лекциите по теория и практика на превода в Познанския университет „Адам Мицкевич“. Особено занимателен за мен бе проблемът за рецепцията на превода в чуждата културна среда и съм му посветила няколко научни изследвания, между тях две студии за историята и възприемането на преводните творби на Йордан Йовков и Емилиян Станев в Полша. Безспорно преводачът трябва да има теоретична подготовка, поне основна, да познава съвременните теории в транслаториката, за да разбира какво прави в своя превод, да се самонаблюдава в процеса на работа, съзнателно да реши кой път да избере. Дали пътя на т. нар. „функционализиране“ на авторския текст, „опитомяването“ му и поставяне в реалностите на културата на превода, или обратното – пътя на екзотизацията, запазването в превода на някои черти от изходната култура и език на оригиналното произведение. Този теоретичен модел единствено набелязва възможните преводачески решения. При художествения превод, където контекстовото значение на думата е изключително важно, има множество подмолни опасности, за чието преодоляване е нужно и знание, и усет, и талант. Колкото до научната ми дейност най-общо казано имам над 60 научни публикации, статии, монографии, редакторски книги, съставителство, рецензии. В началото на своето пребиваване в Полша, за кратко време (1990-1991) преподавах във Варшавския университет. През 1997 г. в Ягелонския университет в Краков защитих докторат в областта на славянското литературознание и ми бе присъдена научната титла „доктор на хуманитаристиката в областта на литературознанието.“ Моята дисертация по-специално бе посветена на поезията на символизма, на някои религиозни аспекти, на лириката на Николай Лилиев. Много ценя факта, че станах доктор в Краков. Известно е, че в миналото в Ягелонския университет са защитили докторските си работи в областта на славянската филология, едни от най-заслужилите български професори, достатъчно е да спомена имената на учени като Боян Пенев, Любомир Андрейчин, Куйо Куев, Петър Динеков... Защитите там са доста редки, мога да споделя, че съм единствената българка, която е станала доктор в Ягелонския университет в областта на славистиката и литературознанието.

Хабилитационният си труд *Постмодернизмът. Българският случай. Наблюдения върху българската художествена проза (XX-XXI век)* защитих в Българската академия на науките, в Института за литература през 2010 г., в Полша българистиката вече бе „оголена“, нямаше достатъчно хабилизирани лица и специалисти по съвременна българска литература. Навярно притежавам една от последните дипломи като доктор на науките, хабилизация, издадена от ВАК при Министерски съвет на Република България. Висшата атестационна комисия малко по-късно бе ликвидирана, което едва ли бе добро решение. В Полша след конкурс работя като щатен редовен професор, хабилизирани доктор в Университета „Адам Мицкевич“, в Института за славянски филологии, където по-рано бях адюнкт.

Да се защити научен труд на чужд език представлява голяма трудност – това в голяма степен отново е свързано с чуждия език. Научният превод например по степен на трудност сигурно е равен с художествения. Докторската ми дисертация излезе на полски и на български език като книга, самата защита, естествено, беше на полски. Така че писах два пъти доктората си – един път на полски, а втори път на български.

– Не сте го „превеждали“?

– Не. Когато излезе в Полша като книга, бе в превод от български, но направен от друга преводачка.

– *Задавам тези въпроси, защото се получава понякога нещо парадоксално – от една страна има „българска българистика“ правена от българи в Полша, и полска българистика, правена от поляци. Вие живеете от много години в Полша. Каква се чувствате – българска или полска българистка?*

– Въпросът Ви е хубав и умен. В Полша съм полска българистка, в България – „българска българистка“ – и въпросът е може би чисто психологически, в универсална перспектива се отнася въобще за възприемането на хора, свързани с няколко култури. Безспорно съм толкова полска българистка и славистка, колкото и българска. От теорията на литературата, но и на превода знаем, че текстът и контекстът са взаимно обусловени – а в някои случаи – културните контексти са може би и по-важни. И тук израства един проблем за рецепцията въобще на чуждата литература и култура. Защото изследователят, идващ от чужда културна общност с различна история и традиции, колкото и добре да е подготвен, в повечето случаи мисли в категориите на собствената си култура и история, работи със собствените си представи и митологеми. Тази ситуация ражда голямо недоразумение, той „хвърля“ една мрежа от понятия, налага й свои национални разбирания, омотава я в тази мрежа, така я „усвоява“, приближава я до себе си – понякога тези „процедури“ са израз и на безсилие или високомерие, нежелание да се разбере чуждата култура в нейната национална същност, опитомяването ѝ представлява и нейна деструкция. Изследванията имат смисъл според мен, само ако явленията се обясняват с кодовете на съответната литература и култура. При превода, както говори Венути, това се нарича „етноцентрично насилие“ над авторския оригинален текст. Така се губи една от основните категории – спецификата на дадена литература и култура.

– *Това означава ли, че той е „осъден“ винаги да се разминава със същността, с дълбоката същност на чуждата култура?*

– Съществува, разбира се, такава опасност и има множество примери за илюстриране на подобни ситуации. Струва ми се, че ако не си споделил живота на определен народ, не си разбрал неговия исторически опит и традиции, ако не си живял на земята му, не си опитал от хляба му, в голяма степен си „осъден“ на една повърхностна рецепция на чуждата култура и литература, никога няма да я разбереш „докрай“. Има някаква мистична връзка между човека и неговата земя, култура, която по никакъв начин, чрез никакви мисловни, литературни, исторически конструкции или чрез научното познание не може да бъде предадена. Трудно е да се разберат подробностите, „завъртулките“ на националното мислене и душа. Това е една невъзможност, която старата компаративистика искаше или се мъчеше да преодолее, да разкъса посредством сравнителните анализи. В живота всичко изглежда различно, често в изследванията или в преводите надделяват стереотипно мислене, невъзможността да се прескочат собствените културни митологеми, тяхното отнасяне към чуждата култура.

Това го виждам добре, защото живея и работя в чужда среда. Част от чуждите изследователи, занимаващи се с южнославянските литератури, култури, въобще с Балканите, са напълно убедени, че ги разбират перфектно и даже тяхната гледна точка е

най-правилната, съвсем постколониално. Мене винаги ме е озадачавала тази убеденост, въобще на чужденците, че разбират априори нашите специфични културни същности, източното православие, деконструират лошите „балкански“ представи, родени от различния исторически опит, без той въобще да бъде вземан под внимание. Рецепцията на нашата култура и литература е главно чрез „екзотическия код“.

– *Значи ли това, че те налагат някакви стереотипи, приемат ги като даденост и казват: Това е?*

– Това е мрежата, за която споменах преди малко. Бих разграничила два вида култури, като това разграничение, поради своя селективен характер, има само аналитични цели. Някои култури и литератури са устроени монументално, има много патос в тях, основават се върху няколко национални идеи, митологеми, които са усвоени от всички и валидни за всички, и всяко отстъпление от тях е вид предателство. Мисля, че полската култура и литература влиза в тази категория с няколкото свои силни кода за полския романтизъм, месианството, защитата на католическите ценности, избирателното адаптиране на чужди образци, преди всичко западни като родни и др. Другият вид култури притежават смесен характер – те са отворени и адаптивни, а същевременно, поради също така силния си код, но на една национална специфика, запазват своето родно его. Те са далече от културите на патоса и монолитните символи. Чувството за „стихийен постмодернизъм“, което има своите корени и в южното начало, е свързано манталитетно с поведенчески изкази като ирония, невяра в авторитетите, с културата на ироничния дискурс, с всички положителни и отрицателни последици от това. Това се вижда в българската литература, където се наслагва „борхесианският“ тип литературно мислене и естетическа чувствителност, извиращи от многобройните културни пластове, битувачи в синхроничен и диахроничен аспект в националното съзнание и литература. По тези си качества тя е много по-близка до южнославянските литератури, отколкото до полската. Този факт също създава определени трудности при превода и рецепцията на българската литература в Полша.

Постмодерното в нашите географски ширини според мен има своите корени в южното, дионисиевското начало, в неговата оргаистична мощ, в точките на пресичане на стихийната дионисиевската сила, която намира превес в аполонската, някаква *Медитеранеа*, но по-първична, по-органична, ненапразно в по-широко географско разположение ние сме като народ и култура от басейна на Източното Средиземноморие. За съжаление, затичани след химери и желаниа да приличаме на другите, губим тази красива перспектива в разбирането на самите себе си.

– *Бих искал да Ви върна още веднъж на въпроса за Вашите научни занимания и най-вече за Вашите книги – едната посветена на лириката на Николай Лилиев, а другата – на българския постмодернизъм. С какво Ви привлякоха тези две теми?*

– Моите научни интереси са в областта на историята и теорията на литературата, занимавам се главно с епохата на модернизма, авангарда и постмодернизма. Имам също така редица изследвания, посветени на културните взаимоотношения, културното наследство и изкуството. Списъкът на интересуващите ме научни теми е дълъг – античната култура по българските земи, Средновековието в дискурса на съвременната българска култура и литература, връзките на поезията на модернизма и православната

теология, културната идентичност, Byzantine Commonwealth, културната идентичност, социологията на литературата...

И двете споменати от Вас книги, освен че представляваха плод на дългогодишен интерес и изследователска работа, в някакъв смисъл са и отговор на един мой вътрешен личен диалог или противопоставяне, ако щете, на някои стереотипи, повърхностни съждения по проблеми от българската литература, битувачи в литературните представи. Книгата *Поетът и лилията. Християнски идеи в поезията на Николай Лилив* излезе през 1999 г. в издателство „Анго бой“. При работата върху нея за мене бе благодатно сътрудничеството и приятелството с проф. Елка Константинова, племенница на така изящния и дълбок български поет, която ми предостави материали от личния си архив, преди всичко лични спомени. Без преувеличение казано – докоснах се до автентичните условия, формирали една необикновена поетическа и християнска чувствителност. Това имаше голямо значение за изследването, защото поезията в своята същност винаги е един себеразкриващ се Аз. Представата за българската литература като нерелигиозна, в сравнение например с полската, е изкована още през 20-те години на ХХ век с литературния авторитет на Боян Пенев. И мога да кажа, че почти девет десетилетия, а след 1944 г. и по идеологически причини, в българското литературознание господства този възглед. Естетическият идеал на Боян Пенев се оформя фактически под влияние на чуждата култура (в случая полската), в опозицията *свое-чуждо* той търси някакво ценностно степенуване. Поради спецификата на южнославянските литератури от културния византийски кръг и различния исторически контекст, особена трудност при изследванията представлява внимателното разбиране на едната духовна традиция и съотнасянето ѝ към друга, свързаните с нея социопсихически или чисто богословски интерпретации. Духовната област е деликатна, например разликите по отношение на мистичното в православната и римокатолическата традиция. Тук идва и въпросът с едно важно разграничение, от една страна имаме т. нар. народно православие, достъпно за всички, от друга – самата висока богословска доктрина. Чуждите изследователи или тези, които пристъпват като чужди, обикновено познават само първото. Смятам, че съвсем не е проучена ролята на религията, създала българската народност – православието, за твореца в духовен и културен план, влиянието ѝ в градежа на неговата художествена и емоционална чувствителност в духовност. Някои от моите идеи по споменатите въпроси бяха подети от българисти от по-младото поколение, работещи в Полша.

Днес сме свидетели как в епохата на либерализма, неоезичеството и др.п., загубването на връзката с нашата религиозна традиция, липсата на религиозно образование и език, пречи на редица български литератори, културолози, антрополози да дефинират или да видят някои литературни и културни явления, не умеят даже да използват религиозния език на християнската антропология при тяхното обяснение. Същото се отнася и за преводачите. А знаем каква е изключителната роля на езика, той винаги е огледало на мисленето, на личността, той е одеждата на мисълта.

Струва ми се, че в България книгата ми за Лилиев, в някакъв смисъл остана неразбираема, поне аз имам такова чувство. Тя бе преведена на полски език и заинтригува полските слависти и даже теолози. В България навремето *Поетът и лилията* получи висока оценка от проф. Тончо Жечев, той я смяташе за принос в българското литературознание, беше отличена на националния литературен конкурс „Южна пролет“ с наградата за *Най-добро критическо литературно изследване за 2000 г.*

Докато книгата ми за Лилиев не е широко известна, не е така с **Постмодернизмът. Българският случай. Наблюдения върху българската художествена проза (XX-XXI век)**, която излезе в изд. „Факел-Изток-Запад” през 2011 г. Работих над нея седем години. Тя е популярно издание, хиляди пъти е свалена в Интернет от международния научен портал *Академия* или от българските интернет страници с публикувани откъси от нея, в книжарниците е изчерпана. В България изданието се появи в момент, когато може би беше необходимо да се обясни „що е то постмодернизъм“, говореше се „модерно“ за него, без да се изяснява явлението, главно като се цитираха западни концепции и автори, без да се търсят по-дълбоките корени на това явление в българската литература. Постмодерната проблематика ме привлече още през 90-те години и първата глава на книгата фактически представлява опит за изясняване на философската и естетическата същност на явлението в европейски и американски контекст. По това време българските автори, да ги наречем постмодернисти, бяха едно нишово явление, малко хора се занимаваха с тяхното творчество. Това бяха и много тежки и политизирани години, и даже на една конференция в Полша през 1999 г., по време на дискусиите, българските колеги ме питаха „откъде съм намерила тези български писатели и произведения“.

Винаги съм се стремяла да изследвам литературните явления с „кодовете“ на самата национална литература и култура, вътре в тяхната система и история. По време на „дебата за постмодернизма“ забелязах, че за някои наши жреци на постмодернизма, самото понятие бе станало елитарно свещенодействие в клуба на допуснатите и посветените, видях и раздражение от дързостта да сравнявам българските автори със западните постмодерни божества или да търся по-ранни прояви на това явление в нашата литература. Но книгата бе забелязана като първо голямо изследване върху постмодернизма във философски, културен и литературен аспект (прозата). Имам много добри взаимоотношения с някои от авторите, следя тяхното развитие, а самото изследване бе отбелязано от литературната критика в категорията „Литературно откритие на годината”, в плебисцита на в. „Литературен вестник” от 2011 г. Ценни за мен бяха мненията, споровете, референциите, които получих от колеги и учители на моето поколение като професорите Светлозар Игов, Клео Протохристова, Иван Сарандев и други. Проф. Игов нарече книгата „един от първите литературоведски опити за теоретико-историческо обобщение на постмодерните насоки в съвременната българска художествена проза в контекста на предвоенния модернизъм, авангардизъм и неоавангардните промени през шейсетте години на XX век“, „сериозен принос и в съвременния дебат за постмодернизма, и като открояване на новите художествени тенденции в днешната българска литература.“ В изследването съществува един неголям българо-полски сравнителен план, без да бъде доминиращ. Той ме интересуваше дотолкова, доколкото някои явления от последните години в литературите на двете страни имат сходна характеристика.

– *Що е постмодернизъм и има ли той почва у нас? Какви са особеностите на нашия постмодернизъм?*

– Това е въпрос, който изисква широк и многостранен отговор по простата причина, че постмодернизмът не е свързан с една-единствена конкретна философска или естетическа идея, неговите прояви се разпростират във времето и пространството няколко десетилетия не само в литературата и културата, но и в различни области на обществения живот, в политиката, в променения манталитет, начин на живот и

масовата култура. В световната литература постмодернизмът без съмнение принадлежи на миналото. Това, което се случи в българската проза и поезия през 90-те години на XX век малко или много има вторичен характер, някои известни вече литературни конвенции, начини на писане бяха приети и адаптирани на българска почва. Разбира се, когато авторът е талантлив, подобен дискурс едва ли има голямо значение. Целият този процес е много по-сложен, защото изменената действителност след 1989 г., острият социален и политически завой, който направи българското общество, всичко това промени, роди и една нова рецепция, виждане, чувстване на действителността, както и нови художествени стилове и идеи. Опитала съм се синтетично да изясня и анализирам определени художествени същности и тенденции в българската литература от XX и XXI век и ги видях като оформен литературен модел, като литературно-историческа триада: авангард – неоавангард – постмодернизъм (прелома на XX-XXI). Времето на 60-те години, смятам за български неоавангард и творчеството на някои тогавашни български писатели се открие в моите проучвания по новаторски начин, то носи в най-висша степен художествена оригиналност и самостоятелност. Най-важната и интересна част на литературата от 60-те години е вдъхновена от тенденциите на българския авангард от началото на XX век – като гротеската например, преплетена тук с нови явления от типа на междутекстови връзки, лудичното начало или лингвистическите игри със словото и стиловете. „Странностите” и „изолираността“ на някои творби от това време днес проговарят с езика на постмодерната естетика, неочаквано разкриха нови значения. Имам предвид творчеството на позабравените днес Йордан Радичков, Йордан Вълчев, Георги Алексиев и други автори, които активизираха „борхесианската” основа в българската литература, а нейния извор са многобройните културни пластове, битувачи в българското национално съзнание и литература. И магическият реализъм ако щете е естествена проява преди всичко на многопластовите култури, генерално го смятаме за една от проявите на постмодерната естетика. Така че, от тази гледна точка, може би постмодерното е автентична особеност, естествено присъща на нашата литература. Мисля, че в моята работа *Постмодернизмът. Българският случай* и изясняването на явленията, много ми помогна позицията на външния наблюдател, *отвън-навътре*, която ми даваше преимуществата на по-синтетичния и необвързващ поглед.

– *Вие сте професор, четете от дълги години лекции в различни полски университети. Какво е състоянието на полската българистика днес, какви са перспективите?*

– Славистичните и българистичните изследвания в Полша, например в Ягелонския университет, датират от повече от едно столетие, а присъствието на българи в Краков е упоменато още през Средновековието. В университетските хроники, както показаха някога изследванията на проф. Йежи Русек, са запазени сведения за двама българи с германизирани имена, Леонард и Волфганг от Бургас, които са се записали за летния семестър в Краковската академия през 1515/1516 г. Днес чуждестранната българистика, като филологическа специалност, понася последиците на отлива от хуманитаристиката. Едновременно тя е разположена и в едно ядро от проблеми, свързани със съвременния бранд, марката на страната и водената от нея културна политика зад граница. По тези въпроси публикувах неотдавна статия в сп. „Език и литература“. Традиционно в България се смята, че „все още в Полша има българистика” в сравнение с много други страни, където тази дисциплина е загубила

позициите си. Може би това е така, на фона на общата картина, но Полша също не е изключена от наблюдаваните тенденции и се чувства напорът на редица атрактивни дисциплини, предлагащи по-големи възможности за реализация и заплащане, числото на нашите студенти силно намалява. Действително българистиката под различни форми на обучение и като преподавана дисциплина е застъпена в седем полски университета, в класическия си вид съществува в Краков, Познан и Лодз. Но има големи разлики. В сравнение с миналото в някои университети славянските филологии са преобразувани фактически в културологични блокове, в които се преподават части от българската литература, култура и история с отделен курс по езика, или се правят опити да се спаси славянската филология, като се откриват нови специалности от типа на балканистика. Последната често е просто новото лице на славистиката с малко етнология и културознание. Тази нестабилна ситуация, по-лошото образование, в сравнение с някогашната класическа славистика, влияе и върху качеството на научните изследвания. Съществуват различни мнения за развитието на славистиката и българистиката. Някои виждат шанс в изработването на модел, по-близък до межкултурната ориентация. Но ми се струва, че всички опити за промяна би трябвало да се прилагат с много знание и вкус, за да не се загуби уникалността на специалността българистика и се запазят двата филологически стълба на дисциплината – езиковедският и литературоведският. И вече около тях можем да експериментираме, да правим различни неща, за да привлечем студенти.

– *Съставителство, превод, преподаване, журналистика, научна дейност – всичко това са различни страни от образа на Галя Конах. В коя от тези „кожи“ се чувствате най-уютно?*

– Действително съществувам в няколко „кожи“ или ипостаси, да използвам „високия регистър на езика“. При всички положения те взаимно се допълват, излизам от едната и влизам в другата, те ми помагат, взаимно се обогатяват и освежават, тъй като са свързани с различни области на интелектуалната и професионална реализация на човека като идеи, теми, методи на действие. Що се отнася до съставителството, бих искала да кажа няколко думи за Антологията на българската проза от прелома на XX и XXI век *Човекът с много имена (Człowiek o wielu imionach. Antologia prozy bułgarskiej przełomu XX i XXI wieku, wybór, redakcja, przedmowa, posłowie, Varsovia-Serdica, Warszawa 2007)*, която заема особено място в популяризирането на най-новата българска проза в Полша. Книгата бе първото антологично издание в Полша след едно прекъсване от 25 години. За това време българската литература много се промени и стана за поляците абсолютно непозната, тера инкогнита, именно поради липсата на преводи и публикации. Издаването и популяризирането на произведения от най-новата българска литература бе моя стара идея, която се осъществи след множество перипетии и продължителна работа над преводите, неиздаването на български книги бе едно мое лично терзание. Антологията *Човекът с многото имена*, с преводни произведения на деветима български автори, дебютирали главно след 1989 г., проправи пътя и след нея се появиха няколко други подобни книги, главно университетски издания от преводаческите работилници със студентите. Тук искам само да спомена, че публикацията бе моя индивидуална инициатива, зад мен не стоеше никаква институция, нямаше никакво финансово обезпечение, и всичко изглеждаше неосъществимо, единствено възрожденският плам ме крепеше. По-късно получих подкрепа за превода от Министерството на културата, а авторите се отказаха от

авторските права, за финансирането на изданието и разпространението трябваше обаче сама да се погрижа. Много исках това да бъде една съвременна, интересна, елегантна, модерна, добре издадена българска книга в чужбина, каквато нашата литература заслужава, и мисля, че стана. Тя стоеше добре сред другите книги в книжарниците, защото реално се разпространяваше в Полша. Бях си поставила три цели: да представя белетристи от постмодерната епоха, важни според мен за литературната история, да запълня донякъде отворилата се празнина в литературната и културна комуникация между България и Полша след 1989 г., да дам възможност и да мотивирам млади преводачи, някои от тях мои бивши студенти с добри филологически качества и интерес към превода, да се посветят на преводаческото изкуство, тъй като приемствеността между поколенията преводачи бе загубена. На същите цели служеше и издаването на стихосбирката с избрани творби на един от най-значителните и оригинални поети на литературното поколение от прелома на века Румен Леонидов *Край на митологията (Koniec mitologii. Rumen Leonidov. Poezje, wybór i redakcja G. Simeonova-Konach, FABS, Warszawa 2007)*, която литературната полска публика посрещна с внимание и интерес. При превода на поезия предизвикателствата и трудностите са още по-големи, и над това поетическо томче също работих с млади преводачи.

Колкото до журналистическата ми „кожа“, то широката българска публика ме познава преди всичко като журналистка, дългогодишен кореспондент в Полша, в самото начало на в. *Демокрация* и *Век 21*, на Българската национална телевизия и Българското национално радио. Няма събитие, политическо или културно, което да не съм „отразявала“ за този половин век, имам над 200 публикувани статии, кореспонденции, сега те вече са просто история. Журналистиката бе едно мое, бих го нарекла, хоби и пристрастяване. Хората от средното поколение помнят, понякога ми казват „Вашият глас“ ми е познат отнякъде и започваме да говорим. Споменах, че областите, в които работя, взаимно се допълват и това е така, журналистическата работа например дава голяма самодисциплина, кореспонденцията трябва да се предаде в определен час, понякога даже след минути, има определена дължина, 14 изречения това са горе-долу 60 секунди. Подобна специфика създава един афинитет към прецизност, синтез на изказа, приложим и ценен и в научните разработки. Търсенето на точната дума, прецизността на телевизионната и радиожурналистиката, която те кара бързо да мислиш, изработва ясен, синтезиран стил, се оказва много полезна.

Към различните „кожи“ мога да прибавя и още една. От 1998 до 2001 г. бях директор на Българския културен институт във Варшава. Приех Института в един много труден период на дълго безвремие, бездействие, липса на средства и трагична безизходица. Поради объркани, странни и несполучливи решения Институтът дължеше на полската фондация „Артвой“ 50 000 долара, но с умело водене на дела, добра стратегия успех да се справя, победихме и тези средства бяха спестени на българската държава. Постепенно дейността на Културния институт се възстанови и той разви много богата дейност, открихме галерия „Сердика“, където българските художници даже продаваха картините си от изложбите, а журналистическите ми познанства помогнаха нашите културни прояви да имат всяка седмица свое „прозорче“ в полската телевизия. Така че популяризирането на българската култура, на полската в България и българо-полските културни и литературни връзки винаги са били в основата на моята дейност. За моя изненада, институцията, която забеляза и оцени многогодишните ми старания, бе Българската академия на науките и Управителният съвет на БАН ми присъди наградата „*За заслуги към българистиката*“ – имайки предвид цялостната

дейност: „За изследванията в областта на съвременната българска литература и нейния принос в развитието на българо-полските културни връзки.“

– *Какво Ви дава преводът? Какво изпитвате когато превеждате? Имате ли своя дефиниция за превода? Любим превод?*

– Преводът е интелектуално предизвикателство, съавторство, което ни отправя в друга култура и реалност и никога докрай не знаеш какво ще излезе. От тази гледна точка преводаческото изкуство стои близко до приключението, духовно, разбира се. Но преди всичко то е огромна отговорност, защото колкото и да е банално сравнението, преводът действително е мост, по който преводачът превежда читателите в другата литература и култура, в нови светове. Читателят няма начин да сравни адекватността на създадения от преводача свят с оригиналния, защото не знае езика и се доверява напълно на преводача. И това доверие преводачът трябва да оправдае, а едновременно да запази и верността към авторския текст и стил. Добрият превод винаги носи уважение към Другия и неговия свят, а едновременно има за задача да го приближи към читателя.

Тъй като през цялото време сме в кръга на българо-полските връзки, мога да споделя мнението си. В моя „салон“ на най-добрите постижения има преводи от различни периоди, с тъга трябва да кажа, главно от миналото. Много харесвам работата на Кристина Мигдалска, превела творбата на Елин Пелин *Под манастирската лоза*. Филоложка от краковската школа, тя е показала голямо майсторство и стилистически усет в този превод, постигнала е нещо почти непостижимо, това което ни внушава българският текст като атмосфера на произведението, същото усещане извайва и полския. Винаги, когато чета полския превод, ми се струва, че подобна адекватност е невъзможна... Също в този ред на мисли мога да припомня стария превод на Владислав Броневски на една от най-прекрасните балади в славянските литератури, баладата на Христо Ботев *Хаджи Димитър*. Както споменах, поетическите преводи са най-трудното изкуство. Винаги са акт на интерпретация, на разшифроване на скритите значения от страна на преводача и мъчителен опит да се пресъздаде единството на форма и съдържание, аналогичните ефекти на ритмика и мелодика в езика на превода. Харесвам работите на Анна Камиенска, Ян Шпиевак, Вислава Шимборска, които са превеждали български поети. В преводното изкуство на произведения от полската литература високо място заемат постиженията на Блага Димитрова и Първан Стефанов с изискания си художествен вкус и усет, със старателната си работа над текста.

– *Над какво работите в момента?*

– В областта на преводаческото изкуство сега се занимавам по-скоро с теоретически проблеми, с теория и практика на превода, уча студентите, организирах с тях няколко преводачески работилници и конкурси за превод на художествени произведения от български на полски език. Добрият превод на художествена литература изисква много време, няколко години задълбочена работа, което в момента не мога да си го позволя. Работя много усилено и довършвам две мои авторски книги.

София – Варшава, 2008/2017 г.

